

ЖИВОТ, КЊИЖЕВНИ РАД И МОРАЛНО-АСКЕТСКО УЧЕЊЕ СВ. НИЛА СИНАЈСКОГ

„Аскете — то су светиљке у мраку незнања, — то су зраци, који светле у тами“.

„Лик правог аскете јесте лик највеће моралне снаге, која је у стању да препороди човечанство“.

(П. Пономаревъ, Догматическія основы христ. аскетизма, Казань, 1899. г., стр. 188. и 189.).

ПРЕДГОВОР

Живот и рад св. Нила, аскете Синајског, припада другој половини IV и почетку V в., т. ј. оној епохи хришћанства, која се по броју и слави учитеља цркве с правом назива „златним веком хришћанске просвете“.

¹ Cf. Nov. Justin. 100 capp. 5 et 6 (a. 539).

Изучавајући ту епоху, научници су, сасвим природно, поклонили пажњу највећим светитељима тога доба, као што су: Василије Велики, Григорије Богослов, Григорије Ниски, Јован Златоуст, Јероним Стридонски, Амвросије Милански и Августин Ипонски.

На атону ових великана хришћанске просвете св. Нил заузима скромно место. Изгледа, као да његова личност одмиче у страну и као да је засењена сенком његових великих савременика; стога су му богословски научници поклонили мало пажње.

До 1915. године није било ни једне монографије, посвећене животу и учењу овог великог учитеља цркве, који се нарочито истакао као духовни вођа монаха. Тек у најновије време појавила су се два рада на немачком језику, посвећена његовом имену:

1) Римо-католичко дело Dr. Fr. Degenhart'a, „Der hl. Nilus Sinaita. Sein Leben und seine Lehre vom Mönchtum“. (Beiträge zur Geschichte des alten Mönchtums und des Benediktinerordens, 6. Heft). Münster in Westf., 1915. и

2. Протестанско-К. Heussi'a, „Untersuchungen zu Nilus dem Asketen“. (Texte und Untersuchungen 42. Band, Heft 2). Leipzig, 1917¹.

А у православној богословској литератури ни до данашњег дана се није појавио ни један рад са систематским излагањем морално-аскетског учења св. Нила Синајског².

У општим патролошким системима и у аскетским зборницима налазимо кратке податке о његовом животу и посебне одломке из његових трактата и писама, али су они изложени без строго одређеног плана и не дају потпуно јасну слику морално-аскетског учења св. оца.

¹ Као резултат полемике између D-r F. Degenhart'a и K. Heussi'a појавили су се:

1. чланак K. Heussi'a, Nilus der Asket und der Überfall der Mönche am Sinai, штампан у „Neue Jahrbücher für das klassische Altertum“, 1916. (37-38 Bd. 3. Heft, 107 ff);

2. брошура F. Degenhart'a, Neue Beiträge zur Nilusforschung, Münster in Westf. 1918. и

3. брошура K. Heussi'a, Das Nilusproblem, Randglossen zu Fr. Degenhart's, Neuen Beiträgen zur Nilusforschung, Leipzig, 1921.

² У „Гласнику Правосл. цркве“, Београд, 1906. г., (стр. 197.—214. и 315.—325) почела се штампати студија В. Бошњакковића, Нил Синајски, али, нажалост, није угледала света. Наштампан је само увод.

Ако би наш скромни рад успео ма и делимично да попуни ову празнину у православној богословској књижевности, сматраћемо да је циљ, који смо поставили, постигнут.

При овом раду највише смо се загревали саветом самог Нила, који је рекао:

»βίους ἀγίων ἀνδρῶν, καὶ ἀρετὰς ἀνθρώπων κεχωρισμένων τοῦ κόσμου, καὶ λαθεῖν σπουδαζόντων, ἐφ' οἷς κατορθοῦσι καλοῖς, ἀνιχνευέτωσαν οἱ φιλόθεοι, πρὸς μίμησιν τῆς αὐτῶν ἀγωγῆς¹.

I ДЕО

ЖИВОТ СВ. НИЛА СИНАЈСКОГ

Подаци о животу св. Нила Синајског врло су сиромашни. Традиционални животопис његов налази ослонца у кратким белешкама монаха Георгија, познатог под именом Амартола (половина IX в.)², Георгија Кедрина (XII в.)³ и мало опширнијем излагању Цариградског Синаксара за 12 новембар и 14 јануар⁴ и у историји Никифора Калиста (XIV в.)⁵.

Али главни извор за животопис св. Нила јесте његово властито причање о убиству синајских монаха: *Διηγήματα εἰς*

¹ „Нека богољупци истражују житија светих и врлине оних људи, који су се уклонили од света и трудили се да се сакрију, и нека проучавају ту лепоту, којом се они истичу, — ради подражавања начину њиховог живота“. *Ἐἰς Ἀλβιανόν λόγος*, Migne Patrol. gr. s. t. 79. col. 697 A.

² Види: Georg. monachus, *Χρόνικόν*, Lib. IV, cap. 202. Migne Patrol. gr. s. t. 110, col. 733 (17). У тој краткој белешци говори се, да је Нил Синајски заједно са Проклом, Паладијем, Врисоном, Теодоритом, Марком и Исидором Пелусиотом био ученик Јована Златоустог.

³ Георгије Кедрин у своје делу „*Historiarum Compendium*“ понавља дословно израз Георгија Амартоле, чијим се делима, очигледно, служио. Migne Patrol. gr. s. t. 121, col. 632 B. Види K. Heussi, *Untersuchungen zu Nilus dem Asketen*, Leipzig 1917, стр. 16, прим. 2. и Kunze; Markus Eremita, Leipzig, 1895, стр. 37.

⁴ Текст Синаксара састављен је у другој половини IX или почетком X в. Објавио га је H. Delehaye, *Propylaeum ad acta Sanctorum. Novembris. Synaxarium ecclesiae Constantinopolitanae*, Bruxellis, 1902. стр. 217. Види K. Heussi, *Untersuchungen*, стр. 17, прим. 1.

⁵ У историји Никифора Калиста о св. Нилу налазимо белешке на три места: два кратка навођења о томе, да је познати аскета (ὁ δευτέρως δοκῆσῆς) Нил био савременик Евтимија (476—573) и Симеона Стилита (почетак V в.) и да је заједно са Исидором, Марком и Теодоритом био ученик Јована Златоустог (Види Migne Patrol. gr. s. t. 146, *Histor. eccles. lib. XIV*, cap. 30, col. 1156 D и 1157 A и cap. 53, col. 1249 D — 1252 A) и један опширнији податак о њему у 54 гл. књ. XIV, *ibid.* col. 1256 AB.

τὴν ἀναίρεσιν τῶν ἐν ὄρει Σινᾷ μοναχῶν καὶ εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν Θεοδούλου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, које је познато у књижевности под именом „Narrationes“¹.

Место рођења св. Нила може се одредити из његовог (?) писма Илиодору² и „похвалне речи Албијану“³. Наиме, у писму Илиодору, у коме се говори о монасима, који су обитавали на Синају, вели се и то, како се међу њима налази неки, пореклом Галаћанин, — εἰς τις ἀνὴρ Γαλάτης τὸ γένος ὑπάρχων⁴, који заједно са сином већ више година живи испоснички. Даље се описује изненадни напад варвара на синајске монахе и ропство сина поменутог старца. Али дечак, заузимањем св. мученика Платона, чудесно се спасава и враћа се своме старцу-оцу.

Ово писмо, које прича о чудесном спасењу једног дечка из варварског ропства и о његовом повратку тужном оцу, — нема сумње, — има у виду исти догађај, о коме се детаљно прича у „Narrationes“⁵ и зато се односи и на самог Нила. Цело се ово причање у главним цртама слаже са „Narrationes“ и

¹ Migne Patrol. gr. s. t. 79, col. 589—694. Садржину „Narrationes“ види у другом делу нашег рада.

² Epist. lib. IV, 62. Migne Patrol. gr. s. t. 79, col. 580—581.

³ 'Εἰς Ἀλβιάνου λόγος, Migne Patrol. gr. s. t. 79, col. 695—712.

⁴ Migne gr. s. t. 79. col. 580 B.

⁵ У приповедању писма, ипак постоје црте, које га разликују од причања „Narrationes“. Тако, на пр., овде се син спасава из ропства користећи се чудесном помоћу св. муч. Платона и враћа се своме оцу на коњу, у Narrationes сам отац, после дугог и тешког пута, налази сина у Елузији — у дому епископа. Ова разлика дала је оснoв S. Schiwietz'у (види његово дело: Das morgenländische Mönchtum, Mainz, 1913, II Bd. стр. 58 прим. 3.), K. Heussi-у („Untersuchungen zu Nilus dem Asketen, Leipzig, 1917, стр. 80 и 157.), O. Bardenhewer-у (Geschichte der altkirch. Lit., Freiburg im Br. 1924., IV Bd. стр. 164, прим. 3.) и др. за тврђење да аутор писма не може бити идентичан са аутором „Narrationes“, F. Degenhart, који је раније бранио аутентичност писма (види његово дело „Der hl. Nilus Sinaita“ Münster in Westf. 1915. стр. 25, прим. 4) после „детаљног упоређења“ морао је да се прикључи мишљењу научника, који нису признали аутентичност овог писма (види његово дело: Neue Beiträge zur Nilusforschung, Münster in Westf. 1918, стр. 28.). Али за нас ово писмо ипак има врло важан значај, јер у вези са похвалном речју Албијану даје се могућност, да се изведе закључак о месту рођења св. Нила; аутор овог писма, ма ко то био, нема сумње, прича о животу самог Нила.

стога Tillemont¹, Ceiller², Kunze³, Bardenhewer⁴, Degenhart⁵ и др. сматрају за место рођења св. Нила Галатију. Похвална пак реч Албијану, даје могућност, да се одреди и град, где се он родио, — наиме Анкира, јер Нил за Албијана каже, да је он родом из Галатије и питомац града Анкире — οὗτος τῆς Γαλατῶν γῆς βλάστημα γέγονεν καὶ θρέμμα Ἀγκύρας τῆς πόλεως⁶, и о њему даље прича, да је он дошао да се упозна са испосништвом код монаха, који су живели испоснички код нас — παρ' ἡμῖν, ван града, у гори⁷. На тај начин о граду Анкири, која је родно место Албијана, Нил говори речима παρ' ἡμῖν⁸, т.ј. као о своме родном граду, што даје право да се Анкира Галатиска сматра за родно место св. Нила⁹.

К. Heussi спомиње један рукопис из X в., у којем дела св. Нила имају наслов: Βιβλίον τοῦ ἁγίου Νεΐλου τοῦ ἄσκητοῦ τοῦ ἐν Ἀγκύρᾳ τῆς Γαλατίας ἐπιστολαί¹⁰. Овај наслов, а исто тако и велики трактат Нила: „Ad magnam diaconissam A n-

¹ Tillemont, Mémoires pour servir a l'histoire ecclésiastique des six premiers siècles. Band XIV, Paris 1709, 189 f, 743.

² Ceiller, Histoire générale des auteurs sacrés et ecclésiastiques, Bd. XIII, Paris 1747, стр. 147.

³ J. Kunze, Markus Eremita, Leipzig 1895, стр. 63, прим. 3.

⁴ O. Bardenhewer, Geschichte der altkirch., Lit. Freiburg im Br. 1924 г. IV Bd. стр. 163.

⁵ F. Degenhart, Nilus Sinaita, стр. 25.

⁶ Migne Patrol. gr. s. t. 79, col. 700 c.

⁷ ibid. col. 704 A. Овде Нил такође спомиње неког Леонтија, старешину монаха, који је, како се види из историје Сократа и Созомена, заиста био монах у Галатији, а после епископ у Анкири. Види Migne Patrol. gr. s. t. 67, Socrat. Hist. eccles. lib. VI, cap. XVIII, 717 B и Sozom., Hist. eccles., lib. VI, cap. XXXIV, col. 1397A и lib. VIII, cap. XX, col. 1568 B.

⁸ Речи „код нас“ (παρ' ἡμῖν) се не могу разумети у том смислу, да означавају место где се Нил подвизавао, јер се из Narrationes II јасно види, да је Нил напустивши свет, отишао у пустињу и у она места, где је доцније претрпео привремени губитак свог сина (Види Narrationes II, Migne gr. s. t. 79, col. 604 B и 601 B). У похвалној пак речи Албијану сам Нил чини разлику између пустиње и овог места, где су обитавили анкирски монаси, јер за Албијана каже да је он раније хтео да иде у пустињу, али се доцније предомислио и остао код монаха, који су живели ван града Анкире. (Види Migne gr. s. t. 79, col. 701 B и 704 A).

⁹ Тачност овог захључка потврђује још и писмо Илиодору, где се мученик анкирски Платон назива земљаком (τοῦ πατριῶτου) нашег Нила. (Види epist. lib. IV, 62, Migne, gr. s. t. 79, col. 580 D).

¹⁰ Види: K. Heussi, Untersuchungen zu Nilus dem Asketen, Leipzig 1917. стр. 92.

сугае¹ утврђују претпоставку, да се Нил родио у Анкири Галатиској и да је Анкира била место, са којим је Нил, као са местом свог рођења, одржавао сталну везу. Премда Никифор Калист у својој историји јасно говори, да је Нил Синајски рођен у Цариграду², ипак његово мишљење не може да буде потврђено ни једним сведочанством и, као што смо видели, стоји у противречности са појединим местима из дела самог Нила. Зато остављајући на страну тврдњу Никифора Калиста, као сведочанство, које потиче од писца познијег доба (XIV в.) и стога „не ауторитетнога“³, ми се слажемо са мишљењем већине научника, који сматрају за место рођења св. Нила — Анкиру Галатиску.

Ми, нажалост, не располажемо тачним подацима, на основу којих би могли одредити време рођења, рада и смрти св. Нила. Свако хронолошко израчунавање у вези са животом св. Нила има само приближни карактер. У његовим делима налазимо спомена о лицима и догађајима, која нам показују пут ка хронолошком истраживању. Наиме, у делима св. Нила говори се о нападу варвара на синајске монахе, који се односи на почетак V в., помиње се император Аркадије (395. — 408. г.), коме су упућена два писма: једно од тих писама (II lib., број 265)⁴, причајући о изгнанству Јована Златоустог, говори о земљотресу, који се десио у Цариграду⁵, а друго прекорава помечутог императора за неоправдано протеривање јерарха Византије Јована⁶; исто тако и писмо Диоклецијану⁷ указује на крај IV в., јер се у њему помиње, да је Диоклецијан својим очима видео већ остарелог јеретика Аполинарија а, као што је познато, Аполинарије је умро око 390 год.

Сви ови подаци јесу неоспорни доказ, да се рад св. Нила односи на крај IV и почетак V в.

¹ Migne gr. s. t. 79, col. 968.

² Niceph. Call., Hist. eccles. XIV. (54). Migne gr. s. t. 146. col. 1256 A.

³ Види: В. Болотовъ, Лекции по истории древней церкви, спб. 1907. I. т., стр. 157.—158.

⁴ Ep. II. 265. Migne gr. s. t. 79, col. 336 AB.

⁵ К. Heussi у своме делу Untersuchungen сматра да се земљотрес, о коме пише св. Нил, десио 407 г. — види његово дело стр. 93. прим. 3.

⁶ Epist. lib. III, 279. Migne gr. s. t. 79. col. 521 CD.

⁷ Epist. lib. I. 257. ibid., col. 177 BC.

Полазна тачка за одређивање његовог рођења јесте напад варвара на Синај, који ћемо сматрати да се догодио 410. године¹.

¹ У свима месецесловима 11 и 12 в. на дан 14 јануара (види месецеслов арх. Сергија т. 1. Москва 1876 г. стр. 13. и месецеслов Косолапова, Симбирскъ, 1880 г. стр. 31.) говори се, како се догодио два пута напад од стране варвара на монахе, који су живели у пределима Синаја, Хорива и Раитске пустиње. Наиме: први пут — за време Диоклецијана и александ. патријарха Петра, када је убијено од стране Сарацена 40 монаха на Синају и 39. — у Раити; и други — у V веку за време испосништва нашег Нила. Код самог Нила у његовим *Narrationes IV* (види Migne gr. s. t. 79., col. 640 C) налазимо потврду за та сведочанства. На крају *Narrationis IV* Нил говори: „Убијени беху и други много година (πρὸ κλειόνων ἐτῶν) пре овог... и њихова се успомена слави истог дана, т. ј. 14 јануара“. Други напад на монахе спомињу бл. Јероним и бл. Августин. Наиме, бл. Јероним у свом писму Марцелину и Анапсихију (види epist. 126. т. 2. Migne lat. s. t. 22. col. 1086), које је је он написао из Витлејема 411 г. (види прим. б., col. 1085), међу осталом каже следеће: ...“ове године“, када сам написао три књиге, изненадни напад варвара, сличан лавини прешао је целим Египтом, Палестином, Фаникијом, Сиријом и ми се једва избависмо из руку њиховом милошћу Христовом“. А код бл. Августина у писму к презвитеру Викторијану (epist. 111. Migne lat. s. t. 33. col. 422), које је написано концем 409 г. (види прим. а. col. 421) читамо: „Недавно неки од браће беху убијени од стране варвара чак у тим Египатским пустињама, које беху удаљене од сваке светске вреве, те су их монаси изабрали за место својих манастира“. На основу горенаведених места из писама бл. Јеронима и бл. Августина S. M. Suaresius (*De vita s. Nilii*, Migne gr. s. t. 79. col. 1394), Tillemont, Fessler и др. сматрају да се напад варвара на Синај догодио око 410 године. Али у најновије време S. Schiwletz (види његово дело: *Das morgenländische Mönchtum*, Mainz, 1913, t. II, стр. 44, прим. 2), а за њим и Degenhart (види његову студију „*Nilus Sinai*“ стр. 9 и 37) претпостављају да се сведочанство о убиству синајских монаха налази код Ј. Касијана. Наиме, у његовом: *Collatio sexta, de nece Sanctorum*, cap. I (види Migne lat. s. t. 49, col. 643—646.) читамо: „У пределима Палестине близу Текије-села, које се удостојило да буде родно место пророка Амоса, налази се велика пустиња, која се простире чак до Арабије и Мртвог мора, у коме ишчезавају воде Јордана и пепео хумки Содомских. Монаси чистог и светог живота, који већ одавно живе у тој пустињи, изненадно убијени беху од гомиле сараценских разбојника. Знали смо, да су посмртни остаци убијених кришом однесени и сахрањени заједно са моштима мученика, и да су претставници ових земаља, а такође и сви Арапи, указали овим моштима тако велико поштовање, да је сакупљени многобројни народ двају градова, због овог светог плена, ступио у жестоку међусобну распру, која је довела до праве борбе са мачевима. У побожној својој ревности они су се препирали око тога, коме припадају гробови са посмртним остацима пустињских подвижника“. На основу овог места S. Schiwletz закључује, да је овде реч

О доба старости св. Нила налазимо спомена у „Narrationes“. Наиме, у „Narrationes“ VI. сам Нил говори о својој старачкој изнемоглости (*ἀσθενεία τοῦ γήραως*)¹, а на другом месту назива га син Теодул „оцем старцем“ (*πατρί πρεσβύτῃ*)².

Ово даје повода претпоставци, да је за време напада варвара св. Нилу било око 60. год. На тај начин, он би се родио око 350. год.³

Односно порекла св. Нила имамо директно сведочанство код Никифора Калиста, који каже да је Нил, захваљујући својој високом (*τῷ περίοντι τῆς εὐγενείας*) пореклу био префект града Цариграда⁴. Да је Нил заиста пореклом из богате породице, види се из „Narrationes“, где сам Нил каже, да је љубав за самоћом победила у њему све и натерала га да напусти кућу, домовину, рођаке, другове, укућане и имање (*ὑπαρξίω*)⁵.

Немамо никаквих података о томе, да ли су му родитељи били хришћани или незнабошци и где је Нил био крштен, а тако исто како му је младост протекла.

о убиству синајских монаха, јер се под Текијом има разумети цела Арапска пустиња, која је подлегла нападу Сарасена. Према томе, Јован Касијан употребљава реч Текија само као „Nordgrenze jener nach Süden sich hinziehenden arabischen Wüste“. И пошто се овај догађај одиграо у доба када је Јован Касијан био у Египту, т.ј. око 400 г., то се и убиство Синајских монаха, по Schiwietz'у, догодило исте године.

Но ово интересантно и оригинално тумачење Касијановог текста, чини нам се одвише смелим.

Пре свега у самом тексту јасно се говори о Текији Палестинској о околини Јорданској и о монасима, који су живели у Палестини. С друге стране код самог Нила, који је тако детаљно описао убиство монаха на Синају, не налазимо ни најмањег трага о свечаном преносу моштију и о поменутој борби око припадности посмртних остатака.

Стога се прикључујемо првом мишљењу, које се базира на сведочанству бл. Јеронима и бл. Августина, сматрајући да се убиство Синајских монаха догодило око 410 године. (Види „The Catholic Encyclopedia New-York, Vol. XI, 1913. стр. 79).

¹ Narrationes VI. Migne gr. s. t. 79. col. 668.

² Narrationes VII. Migne gr. s. t. 79. col. 684.

³ Schiwietz и Degenhart, полазећи од претпоставке, да је напад варвара на Синај био 400 године, тврде да је Нил рођен 340 г. (види дело Degenhart'a: *Hilus Sinaita*, стр. 27 и 37).

⁴ Niceph. Call. *Hist. eccles.*, Migne gr. s. t. 146. cap. 54, књ. XIV, col. 1256 AB.

⁵ Narrat. I, Migne gr. s. t. 79. col. 592 C.

Из већ поменутих¹ сведочанстава Георгија монаха, Георгија Кедрина и Никифора Калиста види се, да је Нил Синајски био међу блиским ученицима Јована Златоустог. Али директног сведочанства о томе у делима самога Нила ми не налазимо. Ипак из смелих његових писама упућених императору Аркадију, у којима брани гоњеног светитеља, јасно се види, да је Нил припадао броју оданих и ватрених поштовалаца Јована Златоустог². У њима, величавајући Златоустог, он га назива „стубом цркве“ (τοῦ στύλου τῆς Ἐκκλησίας), „светлошћу истине“ (τοῦ φωτός τῆς ἀληθείας), „трубом Христовом“ (τῆς σάλπιγγος τοῦ Χριστοῦ).³

У делима пак самог Нила јасно се испољио књижевни утицај Јована Златоустог. Осим два писма⁴, која о томе јасно сведоче, има још читав низ других писама, која, као што је доказао Haidacher, носе трагове утицаја Јована Златоустог⁵. Сем књижевног утицаја, који неоспорно потврђује Нилово познавање дела Златоустог, има података, који допуштају претпоставку, да је Нил лично познавао Јована Златоустог и користио се његовим саветима и поукама.

Ослонац за такву претпоставку, као што мисле Kupze и Degenhart⁶ даје нам сам Нил у своме делу „О разним лукавим мислима“ (περὶ διαφόρων πονηρῶν λογισμῶν)⁷, где он каже, да

¹ Види 202 стр. прим. 2, 3 и 4, нашег рада.

² Epist. lib. II. 265. Migne gr. s. t. 79, col. 336A и epist. lib. III, 279. Migne, gr. s. t. 79, col. 521 CD. У првом писму Нил одговара на молбу императора Аркадија да се помоли за избављење Цариграда од учесталих земљотреса. Нил се чуди томе, што се император обратио на њега са таквом молбом у то време, када се у Цариграду користи великом слободом порок, а велики светитељ Јован је протеран. Своје писмо Нил завршава речима: „мисао је моја убијена прекомерним безакоњем, које се врши у Византији“.

У другом писму Нил прекорава истог императора са неправедно гоњење претставника цркве и прети му невољом за то, што је послушао епископе, који чине сплетке.

³ Epist. lib. II, 265. Migne gr. s. t. 79. col. 336 A.

⁴ Једно писмо декану Ксенодору (Ep. lib. II, 293. Migne gr. s. t. 79, col. 345 BC), где он наводи речи Цариград. епископа Јована — тумачење јеванђ. Мат. 3. 16. Друго писмо презвитеру Јерију (Ep. lib. III. 13. Migne gr. s. t. 79. col. 373 BC), где цитира речи Јована Златоустог о храбром и без роптања подношеном искушењу и наводи пример многострадалнога Јова.

⁵ Haidacher, Chrysostomica, Roma, 1908, 226.

⁶ Види Degenhart: „Nilus Sinaita“ стр. 82.

⁷ Migne gr. s. t. 79. col. 1199.—1234.

је имао намеру, да опширније прича о томе, како демони не знају људске мисли и како их познају само по нашим телесним покретима, — али од испуњење ове намере одвратио га је „ὁ ἅγιος ἱερεὺς“.¹ Но тај „свети јереј“ није нико други до Јован Златоусти, јер на много места, где се непосредно говори о Златоустом, њему се приписује слични епитети. Тако на пример, у писму епарху Северу² он га назива „небеским човеком“, „богоданахнутим мужем“, „светим човеком“ („τὸν οὐράνιον ἀνδρωπον“, „ἄνδρα ἐνθεον“, „τὸν ἅγιον ἀνδρωπον“); а у писму епископу Анастасију³ — „дивним јерејем“ (θαυμαστὸς ἱερεὺς) и т. д. На тај начин са пуним правом може да се закључи заједно са Kipze и Degenhart'ом, да се под ἅγιος ἱερεὺς крије Јован Златоусти, а тиме се потврђује непосредна лична веза Нила за Златоустим. Осим тога, одважна писма Нила у одбрану гоњеног Златоустог и отворено, без икаквог страха, прекораване његових непријатеља па чак и самог императора, постају нам разумљивија, ако она воде своје порекло од једног од блиских и оданих своје учитељу ученика. Дакле, сведочанства Георгија монаха, Георгија Кедрина и Никифора Калиста о томе, да је Нил био ученик Јована Златоустог, јесу потпуно вероватна. Ако је пак Нил био ученик Златоустог у ужем смислу, онда се намеће питање, у које доба његовог живота и где су се они састајали. Пошто се Јован Златоусти први пут појављује у Цариграду 398. г., т. ј. у то време, када је већ Нил био на Синају⁴, то је лично познанство њихово могло бити у раније доба живота св. Нила, када се Златоусти налазио у Антиохији. Овамо је могао долазити Нил из Анкире да слуша проповед Јована Златоустог и да се духовно крепи под његовим непосредним упутством.

Може се шта више претпоставити, да је Нил добио одлично образовање у Антиохији, која је у то време била један од најглавнијих културних центара. И ако он сам на много места говори о незнабожачкој мудрости са јаким презирањем, називајући је „ђубретом“, „прашином“, „прљавом гомилом“⁵, а

¹ *ibid.* col. 1232 B.

² *Ep. lib. III, CXCIX, Migne gr. s., t. 79. col. 476 B и C.*

³ *Ep. lib. II, CCXCIV, ibid., col. 395 C.*

⁴ Види наш рад стр. 213.

⁵ Види његово писмо Комазију монаху, бившем ритору *Epist. lib. II. 73. Migne gr. s. t. 79. col. 232 D и 233 A*, у коме га прекорава за то, што

бављење с њом „некорисним блебетањем“¹, — ипак у његовим делима налазимо трагове високог класичног образовања. „Негативни однос према јелинској мудрости“, каже J. Stiglmayr, „није му сметао, да уплиће у своје духовне поуке различити материјал из незнабожачке књижевности“. Уз то „он показује чак и више него обично познавање старих незнабожачких писаца“².

Што се тиче друштвеног положаја, који је заузимао Нил, док се није закалуђерио, — то податке о томе налазимо у Цариградском Синаксару³, у другим грчким синаксарима и месецесловима, а исто тако и у историји Никифора Калиста⁴. Сви ови извори говоре, да је св. Нил, будући из угледне породице, заузимао високи друштвени положај, јер је био „епарх града Цариграда“. Да је Нилу заиста био добро познат „сјај светске славе“ види се из кратког писма епарху Вакху, у коме он, вероватно на основу личног искуства, предупређује Вакха од разочарења, јер „у колико је он ближе царских палатама, у толико га веће бриге и буре очекују“⁵.

У синаксару Никодима⁶, у грчким месецесловима⁷, а исто тако и у словенском прологу за 12 новембар⁸ читамо да је св. Нил био епарх града Цариграда ἐπί τῆς βασιλείας Μαυρικίου. Али се ова примедба не може сматрати веродостојном, јер рад Нила спада у раније доба. Нил као савременик Јована Златоустог и императора Аркадија, није могао да живи за време императора Маврикија (582—602 г.), чија је владавина удаљена од епохе Аркадија (крај IV и почетак V в.) најмање за 175. г. Цариградски Синаксар приписује рад Нила као Цариградског

овај и пошто се већ одрекао света брижљиво скупља τοὺς φόρους, καὶ τὴν σποδίαν, καὶ τὸν πολὺν βόρβορον. τῶν Ἑλληνικῶν βιβλίων.

¹ ἠακροδῆ λεῖψθρια види његово писмо граматiku Асклепију Epist. lib. III, 24. Migne gr. s. t. 79. col. 381 D.

² Види J. Stiglmayr: „Der Asketiker Nilus Sinaita und die antiken Schriftsteller“, у „Zeitschr. für kathol. Theologie“ III, 1915 г. стр. 577.

³ Потпун његов превод види код K. Heussi у његовом „Untersuchungen“, стр. 17.

⁴ Migne gr. s. t. 146, col. 1256 AB.

⁵ Epist. lib. II. 258. Migne gr. s. t. 79. col. 331 CD.

⁶ T. I стр. 262, Венеција 1819.

⁷ Migne gr. s. t. 79. 26. Примедба Leo Allatius-a.

⁸ Пролог, СПб. 1895 г. том. I, стр. 151.

епарха времену владавине императора Теодосија Великог. Последње је сведочанство потпуно вероватно, јер је за време владања имп. Аркадија Нил већ био прослављени монах, за чије молитве моли и сам император¹.

Што се тиче породичног живота Нила пре калуђерства, ми имамо података од самог Нила у његовом „Narrationes“², где он прича историју свога живота. Из ње ми дознајемо, да је Нил био ожењен и да је имао два сина³. Али га је љубав

¹ Види писмо императору Аркадију. Epist. lib. II. 265. Migne gr. s. t. 79. col. 336 A. Сведочанство Синаксара и Никифора Калиста о томе, да је Нил био префект града Цариграда, у последње време је пажљиво изучавано. Тако, на пр., S. Schiwietz (Das morg. Mönchtum II, 39) покушава да изведе ово сведочанство из Arophegmata Patrum (Migne gr. s. t. 65, col. 249 C), где се говори о једном синајском монаху, који је пре био *ἐπαρχος* *κρανωριῶν*. По Schiwietz'у ова је прича касније била приписана Нилу, јер није био познат други синајски монах, који би заузимао високи дворски положај. На тај начин, овде ми имамо само једну збрку назива дужности, наиме: у Arophegmata Patrum говори се о монаху, који је био *praefectus praetorio*, а у Синаксару и код Никифора Калиста Нилу се приписује дужност *praefectus urbis*. Ми смо пак склонили да се сложимо са мишљењем Degenhart'a, који допушта да је поред Нила, који је био *praefectus urbis*, на Синају могао боравити и други монах, који је пре био *praefectus praetorio* — тим пре што сам Нил у писму Птоломеју (Epist. lib. I. I. Migne gr. s. t. 79. col. 81 A) прича о онима, који су власт имали, да су вођени Божанским Промислом напуштали свет и, тражећи вечног спасења, постајали монаси. Стога је потпуно могуће, да је неки *praefectus praetorio*, о коме се прича у Arophegmata, угледајући се на пример многопоштованог Нила, који је био *praefectus urbis*, напустио свет и живео испоснички као обичан монах на Синају, у близини св. Нила (види Degenhart, Nilus Ask., стр. 28. прим. 2). С друге стране K. Heussi и O. Bardenhewer сматрају сведоџбу Ник. Калиста и синаксара о томе, да је Нил био епарх Цариграда сумњивом, јер његовог имена нема у списку епарха Цариграда, који се налази у примедбама Codex Theodosianus и који спомиње Suaresius (Migne gr. s. t. 79, col. 1372, види K. Heussi, Untersuchungen стр. 20 и Bardenhewer, Geschichte der altkirchl. Literat. 4 Bd., § 52, стр. 162). Али објашњење, зашто у списку нема имена Ниловог, ми налазимо код самог Suaresius'a. Наиме, Suaresius сматра да се Нил крије у овоме списку под другим именом: „tunc enim pluribus nominibus utebantur Romani et Constantinopolitani“ (Види Migne gr. s. t. 79. col. 1372). Затим Suaresius наводи читав низ примера, како је једно те исто лице узимало два па чак и три имена, на основу чега он каже: „Potuit igitur sub alio aliquo nomine Nilus in hoc induculo praefecturum urbis Constantinopolitanae occultari (ibid, col. 1374 A).“

² Narrationes, II, Migne gr. s. t. 79. col. 600 и даље.

³ У Цариградском Синаксару и грчким минејама каже се да је Нил имао сина и ћерку и да је Нил са сином отишао на Синај, а жена са ћер-

према самоћи, која је полако расла и јачала у њему још од младости, натерала да напусти не само сјајни друштвени положај, него и сретни породични живот. Ову дирљиву сцену прекида брачног живота доста опширно описује сам Нил.

Кад је већ одлучио да напусти свет, он је узео своја два сина и привео их матери и ту је предавши јој млађег, а старијег Теодула задржавши себи, саопштио жени своју намеру.

Уз то је ово изјавио таквим тоном, да је жена одмах осетила, да је његова одлука непроменљива; и са једне стране попуштајући ономе што је неизбежно, с друге пак — имајући у виду вечна добра, која чекају Нила за ову жртву, она је пристала, и ако је растанак са мужем и сином изазвао велики бол и сузе.

Разлог, који је Нила побудио да напусти свет, жену и децу, дознајемо од њега самог. Он каже: „За свако разумно створење сматрам, да је пристojније, да се не предаје сувише уживању и да не злоупотребљава законску дозволу, већ што пре да се ограничи у томе... Иначе, када најпосле снага ослаби, жеље угасну и сама собом наступи старачка тишини, успевање у целомудрености неће се приписати старању, већ неопходности у старости... Борац се не може похвалити победом и тиме што није пао, када није имао с ким да се бори. Него је част аскети, када у цвету младости, у пламену пожуде, у ватри страсти, разум његов однесе победу над жељама, а јаку тежњу за брачни живот, и ако је законита, угуши и себи, потврђујући тиме да има над собом савршену власт“¹.

На тај начин узрок, који је побудио Нила да напусти свет и људе, чисто је аскетски: јака тежња да стекне вечна добра због самоодрицања у доба цветања телесне снаге.

Које је године Нил напустио свет и замонашио се, ми не можемо тачно да одредимо, али има података, који дају могућност да то од прилике израчунамо.

ком у један египатски манастир. (Види *Realencyklopädie für protestantische Theologie und Kirche*, Bd. 14. Leipzig, 1904 г. стр. 90.). На основу тога неки патролози, као наприм. Филарет, архиепископ Черниговски (види његово дело: *Историческое учение объ отцахъ церкви* т. III, § 208, СПб. 1859 г., стр. 75), претпостављају да је Нил имао осим сина и кћер. Али у делима Нила ми не налазимо потврде за ово сведочанство. Него у „*Narrationes*“ II ми читамо: »*Ἐροὶ καὶ δέσ, ὃ φίλοι, γενέσθαι δύο: ὀβρος δὲ ἑὸν κάθημαι θρησκῶν, καὶ ἕσρος ὃ παρὰ τῆ μητρὶ καταμείνας*«. (*Narrationes*, II. Migne gr. s. t. 79. col. 600 C). Из ове реченице излази, да је Нил имао двоје мушке деце.

¹ Migne gr. s. t. 79. col. 601 AB.

Са једне стране та околност, што је он већ био ожењен и имао двоје деце, а с друге — његова властита изјава, да је он напустио свет „у цвету младости, у пламену пожуде, у ватри страсти“ дале су повода претпоставци Fessler'-а, Schiwietz'-а, Degenhart'-а и др., да је Нил напустио свет, кад му је било од прилике 40 год. т. ј. око 390 год.¹, јер смо за годину његовог рођења узели 350 г.²

Начин његовог живота на Синају можемо извести из Narrationes³, где он опширно и са љубављу описује подвиге и врли живот синајских монаха. Из његовог причања ми дознајемо, да су синајски калуђери становали или у засебним колибама, или у земуницама и пештерама. Ђелије су им биле удаљене једна од друге од прилике на 20. стадија⁴. Ова удаљеност није била последица мржње према људима, већ жеља да се у великој тишини разговара са Богом, пошто ларма околине одвлачи мисли од неопходне напрегнуте пажње⁵.

У недељне пак дане монаси су се скупљали у једну цркву, где су заједно узносили молитве, причешћивали се Светим Тајнама и проводили време у међусобном разговору и читању, а такође су се снажили моралним поукама искуснијих монаха⁶.

Старији аскете су давали поуке, како да се избегне славољубље и гордост, које су у пустињском животу јављају као „подводне стене, које леже близу пристаништа“⁷.

У узајамним односима калуђера владала је потпуна љубав. Сваки се трудио да достави другоме што му је потребно. За куповину и продају нису знали, јер код њих није било у промету „златника ћесаревих“, него су вршили замену у поврћу и воћу, узајамно делећи један другоме са издашношћу оно, што је ко имао⁸.

¹ Види: Encyclopädie der kathol. Theologie, Band IX, 1895, Freiburg im Br., стр. 398; и William Smith, A Dictionary of Christian Biography, London, 1887 г. Vol. IV, стр. 43.

² Degenhart и Schiwietz сматрају да је Нил напустио свет 380 г., јер узимају за годину његовог рођења 340 г. J. Marx без сваке аргументације у своме делу „Abriss der Patrologie“ (1919 г. стр. 108) говори да се Нил замонашио око 404 г.

³ Narrationes III, види Migne gr. s. t. 79. col. 613 С и даље.

⁴ 1 стадија = 240 корачаја или раздалина 2 мин. хода.

⁵ Види Narrationes III, Migne gr. s. t. 79. col. 620 С.

⁶ Види *ibid*, col. 620 CD и даље.

⁷ Види *ibid*, col. 621 BC.

⁸ Види *ibid*, col. 617 С.

Храна синајских монаха била је врло сиромашна: поврће и воће су били обична храна њихова, хлеб је пак био изузетак, јер је само мањи број калуђера са великом муком обрађивао слабу земљу¹.

Једни од монаха узимали су храну сваког другог дана, други двапут недељно, а трећи само у недељне дане².

Уопште монаси, да не би „губили много времена на служење телу“ мало су се бринули о храни, већ су више „чистим умом трезвено служили Богу, не оптерећујући мисао храњењем тела и не ласкајући сластољубљу стомака“³.

Такав је био на Синају и живот св. Нила, који је, напустивши „домовину, пријатеље и имање“⁴ и поставши пустињак, живео животом синајских монаха, пуним муке и подвига.

„Дуго времена“, каже он, „ова пустиња давала ми је могућност да пријатно проводим живот, наслађујући се великом тишином и да се уз повољан ветар упутим циљу“⁵.

Али суђено је било да се овај миран живот прекине једним за Нила врло тешким искушењем.

Једном, у недељу ујутру, сви су се калуђери, међу њима и Нил са својим сином Теодулом, по обичају сакупише у цркви на службу Божју. Тек што су свршили богослужење, кад изненада, слично бури, нападоше на њих варвари. Упали су они „као бесни пси“ и најпре су се бацили на суво воће, које су монаси спремили били за зиму; затим су извели калуђере из цркве и почели их сећи сабљама. Прво су проболи сабљама „јереја светог места“, после „старца, који је с њим био“ и, најпоследње, дечка, који их је послуживао⁶.

После овога заробили су варвари један део калуђера, а остале натерали да беже „дајући знак рукама“⁷. Међу последњима је био и Нил, док је син његов, Теодул, био међу заробљенима.

Дирљиво описује Нил свој растанак са сином. Везан нежном љубављу према сину, он није помишљао о свом спасењу

¹ Види *ibid*, col. 613 D, 616 A;

² Види *ibid*, col. 617 A.

³ Види *ibid*, col. 616 A.

⁴ *Narrationes I* *ibid*, col. 592 C.

⁵ Види *Narrationes*, II, Migne gr. s. t. 79. col. 604 B.

⁶ Види *Narrationes IV*, *ibid*, col. 625 D, — 632 A.

⁷ *ibid*,... 632 A.

и није имао снаге да се удаљи, него је остао на месту „ћутке“. Потстрекнут пак од сина, који му је давао знаке очима, он је најпосле кренуо с места и пошао за осталим монасима, који су ишли на гору. „Ноге моје“, каже Нил, „ишле су напред — за њима, не знам како је следило тело, али срце није хтело да иде и принуђавало ме да се често осврћем према сину. Тако, следећи за онима, који су ишли напред, стигао сам на гору и са висине гледао, како одводе једног сина и како он крадом... баца на мене свој поглед“¹. Пошто су варвари отишли, Нил заједно са осталим калуђерима силази ноћу с горе и предаје земљи тела св. мученика², а затим тражећи свога сина одлази у Фаран. Овде добија он прву вест о судбини свога сина. Наиме, један дечко, који је побегао из варварског ропства, дошао је у Фаран и испричао Нилу, како су варвари одлучили да њега и Теодула, сутрадан ујутру, принесу на жртву јутарњој зори. У ту сврху они су већ направили жртвеник и наслагали дрва, ништа не рекавши осуђеницима. Бегунац је дознавши од једног заробљеника, који је знао варварски језик, намеру варвара, одмах јавио то Теодулу, наговарајући га да заједнички беже. Теодул је пак отклонио предлог дечка, рекавши „да се од воље Божје, ма каква она била, не може побећи, макар се сакрио у најнеприступачније скровиште“³. На тај начин, осуђени на смрт Теодул остао је, док је приповедач искористио ноћни мрак и побегао. Вест о страшној опасности, у којој се налази Теодул, повећала је жалост Нилову и он је, изгубивши власт над собом, био готов да падне у потпуно очајање. Али га је охрабрило понашање једне жене, чија жалост није била мања од Нилове, јер је она добила вест о смрти сина, кога су убили исти варвари. Она ипак није подлегла у невољи. Напротив, чим је дознала да је њезин син убијен и да се храбро борио против крвника, она се обукла у белу одећу и са веселим изразом лица привела је Богу молитву захвалности за то, што је удостојио да прими у Своје руке чисту душу њезиног сина⁴. Ова жена показала је велику храброст, основану на живој вери у Бога и на безграничној преданости Божјем Промислу.

¹ *ibid.*,... 632 B.

² *ibid.*,... 637 C.

³ *Narrationes V, Migne gr. s. t. 79. col. 641 B.*

⁴ *Narrationes VI, ibid, col. 657 AB.*

Расположење благочестиве жене прешло је и на Нила и њега „би срамота што је он тако малодушан, тугујући за својим сином“¹.

И од тога момента, он већ одважно подноси искушење, предавши се сав вољи Божјој; и као да је заборавио на своју несрећу, заједно са другим монасима одлази да преда земљи браћу, побијену од истих варвара у околина Фарана, док су становници Фарана после тог напада послали варварском цару два посланика са жалбом². Када је Нил, пошто је одао последњи дуг умрлој браћи, дошао у Фаран, посланици су се већ били вратили од варварског цара, носећи писмена обећања о миру и позив да дођу цару сви оштећени и они, чији су рођаци одведени у ропство. Уз то је цар обећао, да ће кривце казнити, а опљачкано имање вратити. Пошто су примили од посланика такве пријатне вести, фаранци су послали ново посланство, снабдевши га богатим даровима за цара³. Међу посланима био је и Нил.

До места где је живео цар Амон, било је потребно да се иде 12 дана по безводној пустињи. Измучени од јаке жеђи, пошто је већ нестало резерве воде, коју су понели са собом, чланови посланства, осмог дана свог путовања, развијоше се у различним правцима тражећи извор. Нил, пошто се одвојио од осталих, попео се на један брежуљак и прво је приметио у близини извор, околно којег се је улогорио велики одред варвара.

Ови, чим су приметили да им се приближава Нил, навалили су на њега, ухватили га, „везали и одвукли са собом. Нил се спокојно предао варварима“. Ја, „каже он“, кога су везивали, чупали, вукли, нисам обраћао на то пажњу и будући мучен нисам знао, што са мношћом чине; сав пак мој ум био је заузет мишљу о тражењу сина... Или ћу га наћи код њих и у том случају радо ћу остати с њим у ропству да се наслађујем гледајући га, или ћу бити убијен и на тај начин биће крај мојим мукама⁴. Али, док је пажња варвара била усредсређена на св. Нила, на брежуљку се појавило наоружано посланство: њихова неочекивана појава тако је изненадила варваре, да су

¹ *ibid.*, col. 661 D.

² *ibid.*, col. 662 D, 664 A.

³ *Narrationes VI. Migne gr. s. t. 79. col. 665 AB.*

⁴ *ibid.* col. 668 B.

се поплашили и побегли, а на месту су оставили Нила и велики плен. Одморивши се код извора и угасивши своју жеђ, посланство је сутрадан наставило своје путовање и, кроз 4 дана, сретно је стигло варварском цару.

Овде су Нилу „са заклетвом“ јавили да син његов није погинуо, већ је продан некоме у Елузи¹.

Нил се одмах креће са два пратиоца у Елузу. Још на путу срета он једног младића, који му јавља радосну вест да му син Теодул заиста живи и да му је врло добро, јер га је купио један свештеник². Пошто је дошао у Елузу, Нил најпре одлази у храм Божји, да узнесе Богу захвалну молитву, а затим се упућује епископу, где се догађа дирљив сусрет његов с милим сином. После немих загрљаја и суза радосница Теодул је испричао историју свога спасења³. Отуда ми дознајемо, да га варвари нису жртвовали јутарњој зори само зато, што су преспавали одређено за то време; касније су га продали најпре једном сељаку у Субаиту, а затим Елуском епископу. Пошто је саслушао причање сина, Нил му је признао, да се је он за време свог путовања заветовао Богу да ће, ако му син остане у животу, проводити још уздржљивији и строжији живот⁴. Као одговор на ово Теодул је изјавио, да ће он врло радо суделовати у извршењу тога завета и заједно с њим подвизавати се, пошто он себе сматра да је више обасут милошћу Божјом. Елуски еписком није им забранио да остваре своју намеру и радо их је отпустио, али их је напре рукоположио за свештенике, као награду за њихов труд и испаштање.

Примивши благослов од епископа, отац и син враћају се на Синај, где проводе време у раду и подвигу до краја свог живота. За годину смрти св. Нила ми немамо тачних података; али можемо претпоставити, да је Нил умро око 430. г.⁵, т. ј. у доба близу трећег васеленског сабора, јер он у својим делима јасно осуђује несторијанске заблуде, које су се већ биле по-

¹ *ibid.*, col. 673 B.

² *ibid.*, col. 676 A.

³ *Narrationes VII*, Migne gr. s. t. 79. col. 680 BCD — 688 ABC.

⁴ *ibid.* 689 A.

⁵ Филарет, архиепископ Черниговски, мисли, да је Нил, умро око 450 г. (Види његово дело: „Историч. учение объ отцахъ церкви“ т. III, § 208. СПб, 1859 г., стр. 75). Али за ову претпоставку не налазимо јаке аргументације. (Види: *Realencyklop. f. prot. Theol. Leipzig 1904 г. Bd. 14.* стр. 90).

јавиле¹. Успомена на св. Нила у православној цркви слави се 12. новембра, а у римо-католичкој 12. јануара.

У Цариградском Синаксару, у месецесловима, а тако исто и код Никифора Калиста² налазимо сведочанство, да су за време императора Јустина II. (565.—578. г.) мошти св. Нила и других синајских аскета пренесене у Цариград и смештене под жртвеник храма светих апостола Петра и Павла.

(Наставиће се)

Викеншије Фрадински,
Асистент Беогр. Университета
